

Kontakterna och konjunkturen – jobb under skoltiden och inträdet på arbetsmarknaden

**LENA HENSVIK,
DAGMAR MÜLLER
OCH OSKAR
NORDSTRÖM
SKANS**

Lena Hensvik är docent i nationalekonomi vid Uppsala universitet och forskare vid Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU).

lena.hensvik@
ifau.uu.se

Dagmar Müller är doktorand i nationalekonomi vid Uppsala universitet och Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU).

dagmar.muller@
nek.uu.se

Oskar Nordström Skans är professor i nationalekonomi vid Uppsala universitet och föreståndare för Uppsala Center for Labor Studies. oskar.nordstrom_skans@
nek.uu.se

Kontakter via tillfälliga anställningar under gymnasietiden är mycket viktiga för var yrkeslever hittar sina första jobb. Benägenheten att få en varaktig anställning efter examen hos en tidigare arbetsgivare är 40 procentenheter högre jämfört med klasskamraterna. Sannolikheten att börja arbeta på en arbetsplats där en kollega från det tidigare sommar/extrajobbet arbetar, men där ungdomarna själva saknar erfarenhet, är också högre. I båda fallen är sambandet särskilt starkt i lågkonjunktur. Resultaten antyder att företag föredrar att anställa ungdomar som de har kännedom om och att denna information är särskilt viktig när det finns många arbets sökande i förhållande till antalet jobb.

Det finns en omfattande osäkerhet i anställningsprocessen, vilken sannolikt är högre för unga arbets sökande som saknar egen arbetslivserfarenhet och förstahandsinformation om arbetsmarknaden. Formella meriter, som avgångsbevis och betyg, tenderar därför att vara extra viktiga för ungdomars arbetsmarknadsutfall (Altonji och Pierret 2001). Tidigare forskning har också visat att personliga kontakter, i form av kollegor från tillfälliga anställningar eller föräldrar, är en viktig språngbräda in på arbetsmarknaden (Hensvik och Skans 2014; Kramarz och Skans 2014).

I denna rapport presenteras nya resultat gällande betydelsen av kontakter från tillfälliga jobb under gymnasietiden för var ungdomarna hittar sina första varaktiga anställningar. Dessa jobb kan tänkas vara mycket viktiga kontaktytor för ungdomar, som sannolikt har en relativt ung vänskapskrets och i övrigt en svag anknytning till arbetsmarknaden.

Vår analys bygger på jämförelser mellan avgångselever från samma klass men som har arbetat på olika företag, och därmed fått kontakt med olika arbetskamrater, under gymnasietiden. Vi mäter betydelsen av kontakter som sannolikheten att en arbetsgivare anställer en student som har en kontakt till företaget via en tidigare anställning jämfört med en klasskamrat som inte har någon kontakt. Eftersom vi är intresserade av övergången mellan skola och arbete fokuserar vi på elever från de yrkesförberedande programmen, då de allra flesta träder in på arbetsmarknaden när de avslutat gymnasiet. Att ha ett sommar- eller extrajobb är relativt vanligt inom denna grupp; mer än hälften har någon form av tillfällig anställning under perioden vi studerar.

Vi är särskilt intresserade av hur betydelsen av kontakterna varierar med konjunkturcykeln. Syftet är att bidra till en bättre förståelse för hur matchningen på arbetsmarknaden för ungdomar beror på situationen på den arbetsmarknad som ungdomarna träder in på. Här vi vet ganska lite

utifrån den existerande forskningen, men ett par tidigare studier pekar på att kontakter tenderar att vara mer viktiga för hur anställningarna skapas när arbetslösheten är hög (Kramarz och Skans 2014). Det är också väletablerat att ungdomar som går ut skolan i lågkonjunkturer har sämre arbetsmarknadsutfall på lång sikt (Kahn 2010; Oreopoulos m fl 2012). Däremot är kunskapen kring den process genom vilken ungdomar hittar sina första arbeten under hög- och lågkonjunkturer betydligt mer begränsad.

Vi undersöker betydelsen av kontakter över konjunkturcykeln i två steg. Först skattar vi betydelsen av kontakterna per avgångskohort, för att därefter relatera den skattade effekten av kontakterna till konjunkturläget vid arbetsmarknadsinträdet. Resultaten visar att återanställningar av tidigare sommar- eller extrajobbspersonal är en mycket viktig rekryteringskanal för företag. I genomsnitt har en student ca 40 procentenheter högre sannolikhet att hitta en varaktig anställning på en arbetsplats där han eller hon arbetat tidigare relativt klasskamraterna. Detta är inte särskilt förvånande, men kanske mer slående är att en student också har signifikant högre sannolikhet att anställas av ett företag dit en f d arbetskamrat har flyttat. Den senare effekten tyder på att jobb under gymnasietiden har ett värde utöver den direkta kontakten med arbetsgivaren genom arbetskamrater som kan vidarebefordra information om den sökande till nya företag.

Det finns också ett mycket tydligt och robust samband mellan betydelsen av kontakter och konjunkturläget. Kontaktkanalen är viktigare i lågkonjunkturer. Sambandet kvarstår om vi skattar relationen mellan kontakter och arbetsmarknadsläget i en alternativ modell där vi tillåter att sammansättningen av ungdomar som har sommar/extrajobb liksom sammansättningen av de rekryterande företagen varierar med konjunkturen. Resultaten kan tolkas som att företag finner det svårt att värdera unga sökande och att de därför föredrar att anställa ungdomar de har kännedom om så länge antalet jobb som ska tillsättas är få i förhållande till antalet sökande.

Artikeln är upplagd enligt följande: Först presenteras datamaterialet och konstruktionen av variabler. Därefter presenteras den empiriska specifikationen följt av våra resultat. Artikeln avslutas med en sammanfattning och kort diskussion kring resultaten.

1. Datamaterialet

Våra analyser baseras på svenska registerdata från Statistiska centralbyrån vilka innehåller avidentifierad information om samtliga elever som avslutade gymnasiet mellan 1985 och 2010. Datamaterialet innehåller bakgrundsvariabler såsom ålder, kön, födelseland och grundskolebetyg, liksom årliga uppgifter om elevernas inkomstkällor, under och efter gymnasietiden.

Definition av klasskamrater

Vår analys bygger på jämförelser mellan ungdomar som var ”klasskamrater” under gymnasiet, där klasser definieras utifrån kombinationen av gym-

Tabell 1
Beskrivning av
datamaterialet

	Nivån på arbetslösheten		
	Låg	Medel	Hög
Alla yrkeselever			
Andel kvinnor	0,41	0,46	0,45
Antal klasskamrater	36,6	33,87	34,68
Andel sysselsatta under gymnasietiden	0,73	0,58	0,54
Elever med sommar/extrajobb i vår analys			
Genomsnittlig månadsinkomst	1 997	3 884	3 528
Antal kontakter	24,2	25,3	24,3
Sysselsättning bland kontakter vid inträdet	0,96	0,93	0,91

Amm: I analysen ingår endast studenter som hade en tillfällig anställning på en arbetsplats med mindre än 100 anställda under gymnasietiden, samt en varaktig anställning fem månader efter studenten. Vi delar in urvalet i tre grupper beroende på arbetslösheten där varje grupp inkluderar följande år: (i) låg: åren 1986–90, (ii) medel: åren 1991, 1995, 1998–2008 (iii) hög: 1992–94, 1996–97 och 2009.

Källa: Egna bearbetningar av datamaterial från SCB.

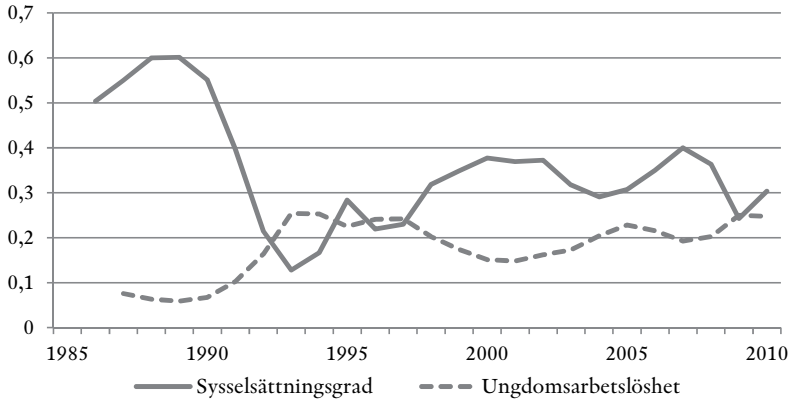
nasieskola, yrkesprogram och examensår. Den genomsnittliga eleven har 35 klasskamrater enligt denna definition. Eftersom en skola kan ha flera klasser inom ett program kommer vårt mått av klasskamrater att vara behäftat med ett visst mått av osäkerhet. Vi anser dock att detta är ett mindre problem i vårt fall eftersom jämförelsen avser att hantera kunskaper som delas av klasskamrater, liksom hur dessa kunskaper värdesätts på den lokala arbetsmarknaden under det år som studenterna träder in.

Sommar- och extrajobb och definition av kontakter

Vi identifierar gymnasieelevernas sommar- och extrajobsanställningar utifrån deras inkomstkällor under kalenderåret före examen. Tabell 1 visar att sådana anställningar är relativt vanliga under den studerade perioden: 73 till 54 procent av eleverna hade någon form av anställning under året före studenten beroende på konjunkturläget. Definitionen av kontakter utgår från samtliga personer som var anställda på samma arbetsplats som eleven under samma år. För att definitionen ska verka rimlig begränsar vi oss till kontakter som skapats inom arbetsplatser med färre än 100 anställda, då det är mindre troligt att eleverna haft möjlighet att interagera med alla sina arbetskamrater inom större arbetsplatser. I genomsnitt har eleverna ca 24 kontakter från sina tidigare anställningar och sysselsättningsgraden för dessa kontakter varierar mellan 96 och 91 procent.

De första varaktiga jobben

Den centrala utfallsvariabeln i vår analys är yrkeselevernas sysselsättning efter gymnasiet. Vi mäter sysselsättningen i november (fem månader efter examen) och räknar en person som sysselsatt om jobbet varade i minst fyra månader och genererade en total inkomst större än tre gånger en månatlig

Figur 1
Andel yrkes elever
med en varaktig
novemberanställning
1986–2010

Källa: Egna bearbetningar av datamaterial från SCB.

miniminivå.¹ Begränsningen är relativt strikt (och godtycklig), men syftet är att definiera en sysselsättningsnivå som är väsentligt större än vad som är hållbart under skolåren.

Figur 1 visar sannolikheten att ha en varaktig novemberanställning bland yrkesstudenter 1986–2010. Under högkonjunkturen i slutet av 1980-talet hade ca 50–60 procent av ungdomarna en varaktig novemberanställning enligt vår definition. Men i och med 1990-talskrisen föll andelen kraftigt samtidigt som ungdomsarbetslösheten mer än fördubblades på tre år. Efter krisen steg sysselsättningen återigen men den återhämtade sig inte till 1980-talets höga nivåer. Konsekvenserna av finanskrisen 2008 var däremot relativt begränsade, både sett till 1990-talskrisen och i jämförelse med många andra länder. Trots detta sjönk sysselsättningsgraden bland nyutexaminerade yrkeselever med 15 procentenheter på två år, vilket motsvarades av 5 procentenheters ökning av ungdomsarbetslösheten. I nästa kapitel utnyttjar vi de kraftiga svängningarna på svensk arbetsmarknad för att studera i vilken utsträckning kontakter från tillfälliga jobb påverkar matchningen mellan gymnasie studenter och mer varaktiga inträdesjobb i hög- och lågkonjunktur.

2. Empirisk specifikation

Vi undersöker betydelsen av kontakter över konjunkturcykeln i två steg. Först skattar vi betydelsen av kontakter för ungdomar år för år, för att därefter relatera den årsvis skattade effekten av kontakterna till konjunkturläget.

Det första steget bygger på jämförelser av arbetsmarknadsutfall bland klasskamrater och intuitionen är enkel: vi skattar skillnaden i sannolikheten att börja arbeta med en egen kontakt relativt sannolikheten att arbeta med en klasskamrats kontakt. Så länge klasskamrater inte skiljer sig åt sys-

¹ Eftersom Sverige inte har en enhetlig minimilön definieras miniminivån enligt den 10:e percentilen i lönefördelningen.

tematiskt i termer av sannolikheten att börja arbeta för ett visst företag (i avsaknad av en kontakt) kan skillnaden tolkas som en kausal effekt av kontakten i sig. Vi återkommer till detta antagande i avsnitt 4.

Vi skiljer på effekten av *direkta kontakter*, dvs de arbetsplatser där eleven själv har arbetat under gymnasietiden, och *indirekta kontakter*, dvs arbetsplatser dit en kontakt (f d arbetskamrat) har flyttat. Det förstnämnda fallet fångar benägenheten att en arbetsgivare anställer en person som tidigare varit anställd under sommaren/kvällar/helger och som därmed har egen erfarenhet av att arbeta inom det aktuella företaget.² Det andra fallet mäter arbetsgivares vilja att anställa unga arbetstagare som har en kontakt till en anställd även om ungdomen själv inte har varit anställd där. Vi tolkar den senare effekten som betydelsen av att ha kontakter till en viss arbetsplats *utöver* den egna arbetsplatserfarenheten.

3. Resultat

Den övre vänstra bilden i figur 2 visar de årsvisa skattningarna av arbetsgivares benägenhet att anställa ungdomar som arbetat för dem tidigare (jämfört med klasskamrater som inte arbetat där). Under samtliga år är estimaten signifikant skilda från noll och av avsevärd storlek, vilket tyder på att återanställningar av tidigare sommar- eller extrajobbspersonal är en mycket viktig rekryteringskanal bland företag. 1993 var sannolikheten att anställa en gymnasiestudent som tidigare sommar/extrajobbat på företaget t ex 54 procentenheter högre än sannolikheten att anställa en klasskamrat som inte arbetat där.

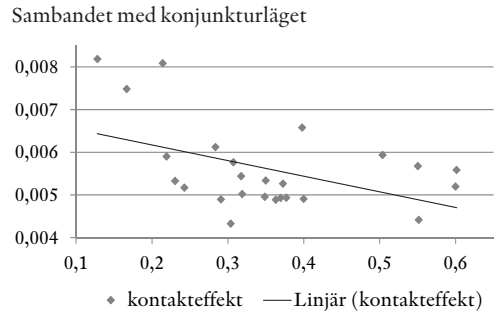
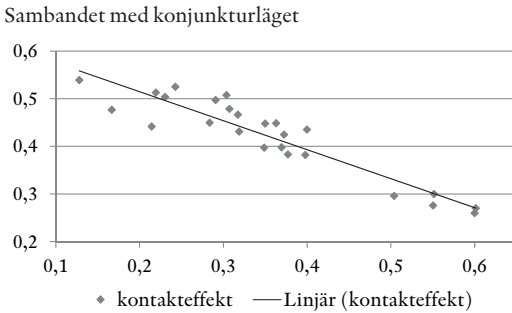
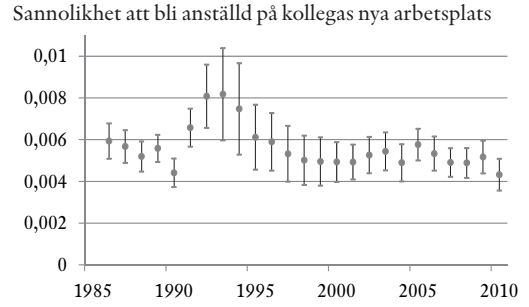
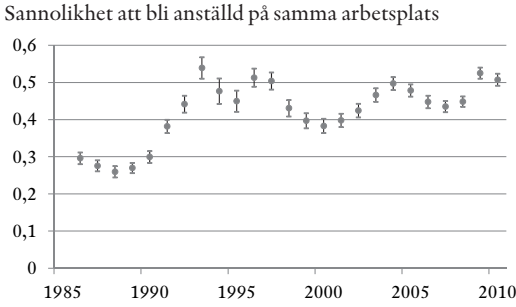
Den övre högra bilden visar på samma sätt betydelsen av de indirekta kontakterna. Denna effekt är mycket mindre i storlek men fortfarande betydelsefull: varje tidigare arbetskamrat som har påbörjat en anställning i ett nytt företag ökar benägenheten att studenten också börjar där med mellan 0,43 och 0,82 procentenheter jämfört med de klasskamrater som saknar en kontakt. Man ska dock komma ihåg att varje enskild student kan ha många tidigare kollegor som flyttat till nya arbetsplatser.³

De nedre bilderna visar relationen mellan den skattade betydelsen av kontakter och konjunkturläget, mätt genom sysselsättningsgraden bland yrkesstudenter.⁴ Det är slående hur väl betydelsen av både de direkta (vänster) och indirekta (höger) kontakterna varierar med konjunkturläget: i lågkonjunktur är benägenheten att anställa via kontakter betydligt högre bland företagen. Andelen av alla jobb som tillsattes via någon form av som-

² Fujita och Moscarini (2013) presenterar en modell där återanställning av tidigare uppsagd personal kan fungera som en viktig rekryteringskanal för företag som vill minimera de rekryteringskostnader som uppstår på grund av osäkerhet i anställningsprocessen.

³ Studenterna i vårt urval har i genomsnitt kontakt med åtta företag via tidigare kollegor som påbörjat nya anställningar. Om man tar hänsyn till detta är sannolikheten att hamna på en arbetsplats där någon tidigare kollega arbetar alltså ca 8 gånger större än vad som visas i figur 2.

⁴ Sambandet ser liknande ut om vi i stället använder ungdomsarbetslösheten som mått på konjunkturen.

Ann: Figuren visar de årsvisa skattningarna av hur viktiga kontakter är för sannolikheten att börja arbeta på en viss arbetsplats i jämförelse med klasskamraterna samt 95-procents konfidensintervall. Modellen beskrivs i sin helhet i Müller m fl (2017).

Figur 2
Huvudresultat

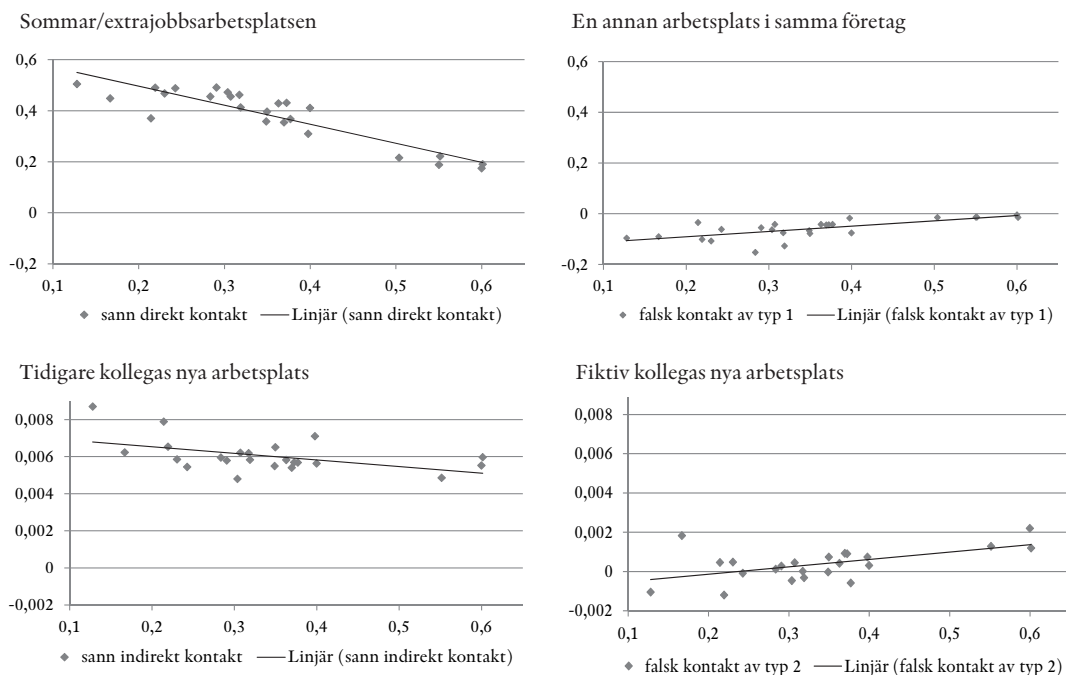
Källa: Egna bearbetningar av datamaterial från SCB.

mar/extrajobbskontakt var t ex dubbelt så hög under 1990-talskrisen i jämförelse med högkonjunkturen bara några år tidigare.

4. Alternativa tolkningar av resultaten

En möjlig invändning mot tolkningen av våra resultat är att studenterna och kontakterna kan ha samlat på sig liknande (och vissa) typer av färdigheter på de tidigare arbetsplatserna som värdesätts av vissa typer av arbetsgivare. En annan möjlighet skulle vara att arbetsgivare alltid föredrar att anställa arbetstagare från en viss arbetsplats, vilket skulle kunna förklara varför ungdomarna har en ökad benägenhet att ”följa efter” sina f d kollegor. För att undersöka relevansen i dessa invändningar har vi skattat samma modell som tidigare, men i stället för att mäta betydelsen av faktiska kontakter, fokuserar vi på två grupper av ”falska kontakter” som delar liknande kunskaper som de sanna kontakterna men som inte interagerade med studenten på den tidigare arbetsplatsen.

Den första gruppen av falska kontakter utgörs av anställda på *andra arbetsplatser inom samma företag* som de sanna f d arbetskamraterna. Detta kan t ex vara anställda inom andra butiker inom samma butikskedja (och samma lokala arbetsmarknad). Den andra gruppen utgörs av personer som

Figur 3 Källa: Egna bearbetningar av datamaterial från SCB.

Värdet av sanna vs
”falska” kontakter

lämnade arbetsplatserna året innan studenterna sommar/extrajobbade där. Effekterna, som redovisas i figur 3, tyder på att sannolikheten att hamna på samma arbetsplats som någon av de falska kontakterna är mycket nära noll och om något är denna företeelse svagt positivt relaterad till konjunkturen. Sammantaget tolkar vi resultaten som stöd för att våra huvudresultat fångar de kontakteffekter vi är intresserade av, eftersom de tyder på att kontakten måste ha arbetat på *samma arbetsplats samtidigt som eleven* för att vara betydelsefull för var denne hamnar efter gymnasiet.

Slutligen kan det finnas anledning att oroa sig för att det kontracykliska sambandet mellan betydelsen av kontakter och sysselsättningsgraden drivs av variationer i vilka ungdomar som har sommar/extrajobb under gymnasietiden i låg- respektive högkonjunktur. Det är sannolikt att det är de relativt starkare gymnasieeleverna som lyckas skaffa ett tillfälligt jobb under gymnasiet i lågkonjunkturer. Om relativt starkare elever också är mer benägna att hitta arbeten via kontakter, skulle detta, snarare än arbetsmarknadsläget vid inträdet i sig, kunna förklara våra mönster.

På samma sätt är det intressant att veta om mönstren drivs av sammansättningseffekter på företagssidan, dvs om företag som alltid förlitar sig mer på kontakter i anställningsprocessen är de som anställer i lågkonjunktur eller om ett givet företag ändrar sina anställningsprocesser beroende på svårigheten att fylla en vakans. I Müller m fl (2017) undersöker vi betydelse

sen av sådana sammansättningseffekter mer i detalj.⁵ Resultaten tyder på att ca 1/3 av sambandet mellan benägenheten att anställa via kontakter och konjunkturen beror på sammansättningseffekter på företagssidan. Där-
emot verkar inte förändringar i egenskaperna bland studenterna kunna
förklara resultaten, åtminstone när det gäller heterogenitet som samva-
rierar med elevernas gymnasiebetyg, kön, födelselandsbakgrund eller tidi-
gare inkomster. Vår tolkning av dessa resultat är att det är konjunkturläget
i sig, snarare än vilka gymnasieungdomar som har sommar/extrajobb, som
påverkar i vilken grad företag väljer att förlita sig på kontakter i anställ-
ningsprocessen.

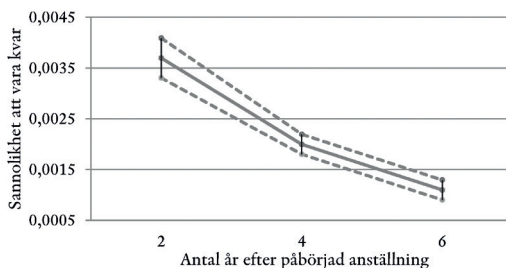
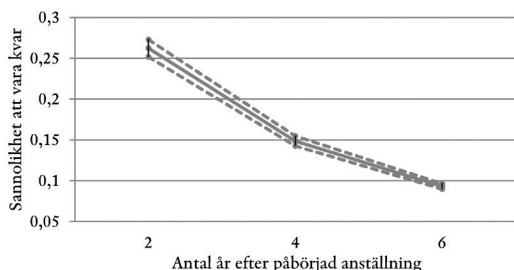
5. Kontakter och längden på ungdomars första varaktiga anställningar

Slutligen studerar vi i vilken utsträckning rekryteringar via kontakter påverkar kvaliteten på de anställningar som skapas. De få studier som försöker mäta denna effekt har använt anställningarnas varaktighet som ett mått på matchningskvaliteten (se t ex Dustmann m fl 2016). Vi följer denna litteratur och definierar utfallen av intresse som indikatorer för huruvida studenten fortfarande är anställd 2, 4 och 6 år efter examensåret. Därefter jämför vi anställningars varaktighet bland klasskamrater som hade/inte hade en direkt- eller indirekt kontakt på arbetsplatsen. Figur 44 visar denna skillnad vid genomsnittliga arbetsmarknadsförhållanden. Det är tydligt att anställningar via kontakter varar längre i genomsnitt: yrkesstudenter med tidigare arbetsplatserfarenhet från det aktuella företaget har 25 procentenheter högre sannolikhet att fortfarande vara kvar två år senare, jämfört med klasskamrater som saknar denna erfarenhet. Skillnaden sjunker visserligen över tid, men är fortfarande betydande om man ser till anställningens varaktighet på sex års sikt. Anställningar via indirekta kontakter varar också längre, men här är skillnaderna betydligt mindre. Kompletterande resultat i Müller m fl (2017) tyder på att det positiva sambandet mellan anställningar via kontakter och matchningskvaliteten är robust över konjunkturcykeln, men något starkare i lågkonjunktur. Detta gäller framför allt de matchningar som uppstår mellan studenter och de tidigare sommar/extrajobb arbetsplatserna, vilket tyder på att företag blir mer selektiva i beslutet att anställa tidigare sommar/extrajobbpersonal då antalet vakanser är relativt få.

6. Sammanfattning

Den här artikeln syftar till att studera hur professionella kontakter påverkar inträdet på arbetsmarknaden bland yrkesstudenter och hur betydelsen av

⁵ Vi strukturerar om data så att vi har en observation per kombination av klass, rekryterande företag och år och relaterar ett företags benägenhet att anställa kontakter från en given klass till konjunkturläget. Därefter undersöker vi om relationen ändras då vi kontrollerar för skillnader i en rad egenskaper hos klasskamraterna som anställts med eller utan en kontakt och ett företags specifikt intercept.

Figur 4 Källa: Egna bearbetningar av datamaterial från SCB.

Skillnad i anställningens längd mellan ungdomar som anställts via kontakter eller inte

dessa kontakter varierar med konjunkturläget. För att skatta betydelsen av kontakter jämför vi personer inom samma klass och mäter hur väl tidigare sommar/extrajobb predicerar var ungdomarna hittar sina första anställningar. Resultaten tyder på att kontakter via tillfälliga anställningar är mycket betydelsefulla överlag och särskilt bland de ungdomar som träder in på arbetsmarknaden i lågkonjunkturer. Det starka sambandet kan varken förklaras av variationer i egenskaperna hos de ungdomar som har arbetat under gymnasietiden eller i egenskaperna hos de företag som rekryterar (även om det finns ett visst stöd för sammansättningseffekter på företagsidan). Vår tolkning av resultaten är i stället att företag sätter stort värde på den information de får om potentiella kandidater via de tidigare anställningarna och att de därför endast anställer ungdomar som saknar kontakter när antalet vakanser är stort i förhållande till antalet sökande. Att företag i allmänhet föredrar informella anställningskanaler och bara vänder sig till marknaden med öppna vakanser om de verkligen måste, gör sannolikt att lågkonjunkturer slår ännu hårdare mot de som saknar ingångar till den informella matchningsprocessen.

REFERENSER

- Altonji, J och C Pierret (2001), "Employer Learning and Statistical Discrimination", *Quarterly Journal of Economics*, vol 116, s 313–350.
- Dustmann, C, A Glitzi, U Schönberg och H Brücker (2016), "Referral-based Job Search Networks", *Review of Economic Studies*, vol 83, s 514–546.
- Fujita, S och G Moscarini (2013), "Recall and Unemployment", NBER Working Paper 19640.
- Hensvik, L och O N Skans (2014), "Networks and Youth Labor Market Entry", *Nordic Economic Policy Review*, vol 1, s 81–118.
- Kahn, L (2010), "The Long-term Labor Market Consequences of Graduating from

College in a Bad Economy", *Labour Economics*, vol 17, s 303–316.

Kramarz, F och O N Skans (2014), "When Strong Ties are Strong: Networks and Youth Labor Market Entry", *Review of Economic Studies*, vol 81, s 1164–1200.

Müller, D, L Hensvik och O N Skans (2017), "Connecting the Young: In-School Work and Post-graduation Employment in Booms and Great Recessions", under utgivning som IFAU Working Paper.

Oreopoulos, P, T von Wachter och A Heisz (2012), "The Short- and Long-term Career Effects of Graduating in a Recession", *American Economic Journal: Applied Economics*, vol 4, s 1–29.